

- України № 898/2000 від 14.07.2000 р. // Офіційний вісник України. — 2000. — № 29. — Ст. 1208.
4. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію: Постанова Кабінету Міністрів України № 1520 від 17.11.2001 р. // Офіційний вісник України. — 2001. — № 47. — Ст. 2084.
  5. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію з охорони довкілля Північно-Західного регіону Чорного моря Міністерства охорони навколишнього природного середовища України: Наказ М-ва охорони навколишнього природного середовища України № 282 від 27.07.2004 р. // Офіційний вісник України. — 2004. — № 32. — Ст. 2196.
  6. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію Азовського моря: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України № 64 від 23.02.2004 р. // Офіційний вісник України. — 2004. — № 9. — Ст. 538.
  7. Про затвердження Положення про Державну Азово-Чорноморську екологічну інспекцію: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України № 65 від 23.02.2004 р. // Офіційний вісник України. — 2004. — № 9. — Ст. 539.
  8. Про затвердження Положення про Державний департамент рибного господарства: Постанова Кабінету Міністрів України № 1226 від 04.08.2000 р. // Офіційний вісник України. — 2004. — № 32. — Ст. 1366.

УДК 349.6:639.2

О. М. Матюшенко

КОРИСТУВАННЯ РИБНИМИ ЗАПАСАМИ

Рибні запаси складають частину тваринного світу України, і є одним із об'єктів права власності. А тому в системі законодавства про охорону та використання тваринного світу право власності на тваринний світ — це один з основних інститутів, який включає в себе систему правових норм, спрямованих на регулювання правовідносин власності на тваринний світ з метою їх захисту та охорони, а також забезпечує раціональне використання, відтворення та охорону рибних запасів.

Із змісту статті 4-6 Закону України «Про тваринний світ» передбачено, що рибні запаси можуть знаходитись у державній, комунальній та приватній власності [1]. Об'єкти тваринного світу знаходяться під охороною держави незалежно від права власності на них. Від імені українського народу право власника об'єктів тваринного світу, які є ресурсом загальнодержавного значення, здійснюють органи державної влади та місцевого самоврядування в межах їх компетенції. Суб'єктами права державної та комунальної власності на об'єкти тваринного світу є підприємства, установи, організації державної або комунальної форми власності, які утримують (зберігають) ці об'єкти. Суб'єктами права приватної власності на об'єкти тваринного світу можуть бути юридичні та фізичні особи. У їх власності можуть перебувати об'єкти тваринного світу, вилучені із стану природної волі, розведені (отриманні) у напіввільних умовах чи в неволі або набуті іншим незабороненим законом шляхом [2].

Використання рибних запасів в значній мірі залежить від належного правового забезпечення, мір по охороні об'єктів і ресурсів тваринного світу, що є

найважливішою складовою системою заходів, направлених на збереження кількісного та якісного складу тваринного світу на території України.

Деякі теоретичні питання користування об'єктами природи, в тому числі рибними запасами, освітлювалися в наукових дослідженнях М. І. Козиря, І. Ф. Панкратова, В. В. Петрова, Н. Т. Осипова, Л. В. Ільяшенка та ін.

Правова охорона рибних запасів розуміється як сукупність норм права, яка забезпечує нормальне здійснення права власності на рибні запаси, право користування ними та захист цих прав у встановленому порядку, у випадку їх порушення. Під цим кутом зору аналізується правове регулювання діяльності тих спеціальних органів держави, які безпосередньо пов'язані з охороною права власності на рибні запаси та права користування ними. До таких державних органів належать перш за все державна рибоохоронна служба. Ця служба у відповідності зі своєю правосуб'єктністю безпосередньо та оперативно вирішує питання по запобіганню порушень вказаних прав в встановленому порядку. Саме від діяльності такої служби в значній мірі залежить нормальне здійснення названих прав.

Діяльність державних органів по охороні рибних запасів здійснюється у різних формах. І все ж діяльність спеціальних державних органів по охороні та захисту права користування ними можна поділити на три види: по-перше, дії по попередженню порушень названих суб'єктивних прав власника та користувача рибними запасами; по-друге, дії по попередженню порушень вказаних суб'єктивних прав; по-третє, дії по підготовці матеріалів та передачі їх на розгляд інших правоохоронних органів, з метою захисту порушених суб'єктивних прав. Дана класифікація діяльності органів рибоохорони, звичайно, умовна, хоча вона в своїй основі відображає сферу діяльності цих органів.

У даній статті необхідно також акцентувати увагу на повноваження власника та користувача рибними запасами. В Законі України «Про тваринний світ» ст. 5 передбачено, що тваринний світ в Україні є загальнодержавною власністю — загальним добутком всього українського народу.

В юридичному аспекті до охорони тваринного світу, включаючи охорону рибних запасів, необхідно розглядати по-іншому, більш конкретно, не беручи до уваги усі правові інститути, в тій чи іншій мірі відношення до охорони тваринного світу. Найбільш раціонально було б правову охорону рибних запасів розглядати як сукупність норм права про охорону та захист права власності на рибні запаси та права користування ними.

Рибні запаси в Україні використовуються на праві власності і на праві користування ними. Якщо ці основні суб'єктивні права не порушуються, то не виникає необхідність в їх захисті.

Зміст права власності на природні ресурси складає три права: право володіння, право користування та право розпорядження природними ресурсами в межах, встановлених природноресурсовим законодавством (ст. 317 ЦК України) [3]. Оскільки в природноресурсовому законодавстві не розкривається зміст права власності на природні ресурси, та нема перешкод для використання повноважень власника майна, встановлених у цивільному законодавстві [4]. Зро-

зуміло, що зміст самих повноважень власника на природні ресурси, безперечно, має свої особливості, які треба враховувати в науковій та правовій роботі. Викладене положення щодо змісту права власності на природні ресурси цілком поширюється на рибні запаси. У зв'язку з цим діяльність спеціальних державних органів по охороні права власності на рибні запаси аналізується в межах охорони трьох названих прав, тобто права володіння, права користування та права розпорядження рибними запасами.

В літературі розглядається право власності як складне суб'єктивне право, яке включає в свій зміст декілька прав [5]. Але кожне право має свій власний зміст.

Загально визнаним є те положення, що право володіння розглядається як фактичне володіння предметом матеріального світу в межах, встановлених законом.

Українська держава фактично володіє всіма рибними запасами, що знаходяться в водоймах України, континентальному шельфі, та виключній (морській) економічній зоні України.

Передаючи рибні ресурси у володіння рибокористувачам, держава не втрачає права власності на рибні ресурси, вона продовжує володіти цими ресурсами. Право користування рибними запасами являє собою відокремлення державою з рибних ресурсів корисних для суспільства якостей, в рамках передбачених законодавством.

Користування та володіння тісно пов'язані, тому що неможливо вилучити корисні якості з рибних запасів, не володіючи фактично ними. Причому при передачі рибних запасів в користування визначених суб'єктів державою також не втрачає свого права користування цими рибними запасами. Але це право здійснюється лише в загальних межах.

Безпосередньо використання рибних запасів у конкретному водоймищі здійснюється користувачем у встановлених державою межах. Основним правом власності держави як власника рибних запасів є її право розпорядження даними рибними запасами. Це право виявляється у визначенні юридичної долі рибних запасів у відповідному водоймищі. Конкретно це проявляється в передачі рибних запасів у користування конкретних суб'єктів, при розподілі рибних запасів від відповідних їх користувачів у силу суспільної необхідності, позбавленні окремих суб'єктів права користування рибними запасами та в інших діях.

Дане право здійснюється державою через свої відповідні органи у встановленому порядку. Названі права в державі охороняються та захищаються конкретними органами та визначеними правовими засобами. До числа таких органів відносять державні та суспільні служби рибоохорони. На практиці можливі випадки, коли порушуються одночасно або всі права, або одне із них, або одне з прав держави.

Зараз рибальство на території України регулюється незначною кількістю правових актів. Ними регламентується рибальство у визначених водних басейнах з урахуванням природних та економіко-географічних особливостей [6]. Тому при охороні та захисту права власника та користувача виникає необхідність врахування норм, які містяться у цих правових актах.

Розуміння правової охорони рибних запасів, як охорони та захисту права власності на ці запаси та права користування ними, надає можливість більш конкретно визначити форми охорони та захисту права власності та права користування рибними запасами. Коло державних та суспільних органів безпосередньо забезпечують охорону та захист названих суб'єктивних прав. До найбільш ефективних правових форм охорони та захисту суб'єктивних прав відносять: відшкодування шкоди, спричиненої рибним запасам; адміністративну відповідальність у різних її видах; кримінально-правові заходи впливу. Зрозуміло, названі форми є лише основними, але є й інші форми.

До числа державних та суспільних органів безпосередньо забезпечуючих охорону та захист користувачів рибними запасами належать: державні та суспільні органи рибоохорони, органи прокуратури, міліції та суду. Саме ці органи в межах своєї компетенції й встановленому порядку здійснюють безпосередньо захист порушених суб'єктивних прав власника та користувача рибних запасів. Від діяльності цих органів залежить ефективність боротьби з браконьєрами, збереження рибних багатств, що є складовою частиною реалізації продовольчої програми.

Література

1. Екологічне законодавство України: Зб. нормативних актів / Відп. ред. І. О. Засць. — К.: Юрішном Інтер, 2001. — 416 с.
2. Природоресурсове право України: Павч. посіб. / За ред. І. І. Каракаша. — К.: Істипа, 2005. — 376 с.
3. Цивільний кодекс України. — К.: Парламент. вид-во, 2003. — 336 с.
4. Цивільне право України: Акад. курс: Підручник: У 2 т. Т. 1. Загальна частина / За заг. ред. Я. М. Шевченка. — К.: Видав. дім «Іп Юре», 2004. — 520 с.
5. Алексеев С. С. Общая теория права. — М., 1972. — С. 118.
6. Лунев А. Е. Природа, право, управление. — М., 1967. — С. 163.

УДК 349.6(477.63)

Н. М. Деркач

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ (КРИВОРІЗЬКИЙ РЕГІОН)

Юридична відповідальність у галузі забезпечення екологічної безпеки має метою припинення і попередження порушень законодавства у галузі природокористання і охорони навколишнього природного середовища, а також поновлення порушених прав власників природних ресурсів і природокористувачів, відновлення якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для їх використання за цільовим призначенням. Юридична відповідальність за порушення екологічного законодавства виконує важливі функції. У першу чергу вона виступає як засіб забезпе-